

գոյութիւն ունենալ, որտեղ չը կայ մրցութիւն—այս փրկարար սանձը ապիկարների համար:

Մի քանի խօսք էլ գրքի արտաքինի մասին: Տառերը մանր են, տիպը՝ շատ սեղմուած,—այսպէս էլ պէտք է լինի բառաբանում: Բայց թուղթը բարակ է, այնպէս որ երեսները սև են երևում (միւս երեսների թանաքի գոյնի թափանցելուց), թանաքը անպիտան է և մանաւանդ վատ է տպագրութիւնը.—մի երեսը շատ սև տպուած, դիմացի երեսը աղօտ. կան երեսներ, որտեղ հայերէն գրերի վերի կէսը ամենեւին չէ երևում (օր. ևր. 7, սիւնակ 2), այնպէս որ «ընտանիքի» բառը կարդացւում է «ըտասրբր», «ուսումնական» բառը կարդացւում է «ուսուսազան» և այլն: Շատ երեսներ ուղղակի տպարանի կեղտոտ մակլատուրի տպաւորութիւն են գործում: Տպարանական սխալներ բաւական շատ կան: Գինը թանգ է:

Յամենայն դէպս, քանի որ այս բառարանը մի քանի քայլ առաջագիմութիւն է ներկայացնում նախորդների համեմատութեամբ, քանի որ ուսներէն մասը գոհացուցիչ է և ամբողջը ընդունակ է ուղղագրուելու՝ ցանկանում ենք յաջողութիւն և բարի կատարած: Երբ գիրքը վերջնայ գույշէ նորից առիթ ունենանք խօսելու նրա ամբողջութեան մասին:

ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՅ

30) ԼԵՆՈՆ ՄԱՆՈՒԷԼՅԱՆ. ՀԳԷպի վեր (Դրամատիկական պօէմա). 44 էր., գ. 10 կող., Ս.-Պետերբուրգ. 1902 թ.

Նորերս այնքան տրագիկաքար մահացած Զօլան պնդում էր մի ժամանակ, թէ վիպասանը պէտք է լոկ արձանագրի այն երեւոյթները, որոնք իրապէս տեղի են ունենում կեանքում: Եւ նա գրեց բազմաճատոր վէպեր, որոնք լուսանկարչօրէն վերարտադրում էին իրական կեանքը այն չափով, որ չափով մարդուս գլուխը կտրող է նմանուել լուսանկարչական մեքենայի և որ չափով նրա խոչոր տաղանդը տեղի էր տալիս նրա սխալ հայեացքներին:

Զօլան ունէր նախորդներ, նա ունեցաւ նաև հետևողներ, և նրա ուսուցիչների քարոզած ու նրա ժողովրդականացրած նատուրալիզմը դարձաւ մի ժամանակ տիրապետող ուղղութիւն եւրոպական գրականութեան մէջ: Սակայն այդ ուղղութեան ազդեցութիւնը սահմանափակուում էր արձակ գրուածքներով:

Ոտանաւորը, այդ ինքն ըստ ինքեան անքնական երևութը, չէր հաշուում զօրայականների բնականամոլութեան հետ, և եթէ ուղենանք գտնել ոտանաւորներ, որոնք լոկ արձանագրութիւններ լինէին, պէտք է յետ գնանք դէպի սիւլաստիկայի տիրապետութեան շրջանը, երբ թուարանութեան դասագրքերն անգամ ոտանաւորով էին գրուած:

Պ. Լեոն Մանուէլեան, ըստ երևութին, ուզում է յարութիւն տալ այդ մեռած սովորութեանը: Նա պահում է ոտանաւորով իրօք տեղի ունեցած դէպքեր մանոակրիիտ ճշտութեամբ: Նա պօէմայի նիւթ է վնտրում գիտնականի ձգտումի մէջ, որ աւելի գլխից է բղխում, քան սրտից: Նա դրամա է տեսնում այնտեղ, ուր չր կայ կորերի ընդհարում, բնագրի բռնութիւն, կամրի մաքառում, ուր զգալիութիւնը կայ միայն հօմէօպաթական չափով, ուր երեւակայութիւնը դժգոյն է և մարդկանց մղում է գլխաւորապէս սառը դատողութիւնը:

Պ. Մանուէլեանի «դրամատիկական պօէմայի» նիւթն է պրօֆէսօր Պարբօտի վերելքը Մասիսի գաղաթը, առաջին վերելքը այդ սարի գաղաթը. որ անմատչելի էր թւում մինչ այդ մահկանացիների համար:

Ս. Յակոբայ վանահայրը հաւատացած է, որ Պարբօտին չի յաջողի բարձրանալ Մասիսի գլուխը: Նոյն նախապաշարմունքն ունեն նաև Ակոռի գիւղի գեղջուկները: Երիտասարդ իշաչատուր Արուսեանը ազատ է այդ նախապաշարմունքից: Նա բնկերանում է Պարբօտի խմբին, որ բաղկացած է երկու ուսանողներից ու մի աստղաբաշխից, կատարեալ չինական վէպերի հերոսներից:

Վանահայրը վիճում է Պարբօտի հետ, ասում է, որ չեն կարող բարձրանալ, պատմում է յայտնի աւանդութիւնը Ս. Յակոբի բարձրանալու մասին, վերջնելով այդ աւանդութիւնը Փաւստոս Բիւզանդադուղ և ոչ թէ Ժողովրդի բերանից, որ մի քիչ ուրիշ կերպ է պատմում այդ երեւակական դէպքը, սակայն ոչ մի ընդհարում տեղի չի ունենում նրանց մէջ: Ընդհակառակը հայր սուրբը մաղթում է. «Տայ Աստուած ձեզ ոյժ և կարողութիւն՝ հասնել ցանկայի ձեր նպատակին»:

Ինչպէս տեսնում էք, այստեղ կայ հայեացքների տարբերութիւն, բայց ոչ ընդհարում, ոչ մաքառում, հետևաբար ոչ մի նշույլ դրամայի:

Նոյնն է և Արուսեանի նկատմամբ: Նրան չեն հալածում, նրան չեն քարկոծում: «Իմ պարտքս էր քեզ «զգուշացնել», ասում է վանահայրը, «իսկ մնացածը—դու գիտես, եղբայր»:

Աւելի ևս քիչ դրամատիկական տրամագրութիւն ունեն

զիւղացիները, նրանք նոյնպէս հաւատացած են, որ Պարբօտն ու ընկերները չեն կարող բարձրանալ Մասիսի գագաթը, բայց այդ մարդկանց փորձը չի յուղում նրանց. «Մեր ինչ պէտքն է», ասում են նրանք, «Մերն է ստանալ մեր օրավարձը»:

Ինչ վերաբերում է այն մեղմ բերկրութեան, այն սքանչալիքն է, որ գիտնականներն և ուսումնածարաւ երիտասարդները զգում են Մասիսի գագաթը բարձրանալուց յետոյ, այդ էլ շատ քիչ է բանաստեղծական բան, պօէմա յօրինու համար:

Պէտք է ասել, որ պ. Մանուէլեանի ոտանաւորը սիրուն է ու կոկ:

S. 8.

31) Lily Braun: „Die Frauenfrage; ihre geschichtliche Entwicklung und ihre wirtschaftliche Seite“. Leipzig. Վիանայ հարցը. նրա պատմական զարգացումը և տնտեսական կողմերը, Լիլի Բրաունի:

Առհասարակ շատ է խօսւում, գրւում կանանց ազատագրութեան խնդրի մասին: Սակայն այդ խնդրին նուիրւած բուն քննադատութիւնը վկայում է, որ իսկապէս դեռ շատ աղքատ է կանանց հարցի գիտնական գրականութիւնը: Մինչև 70-ական թուականի վերջերը բնաւ գոյութիւն չեն ունեցել այնպիսի ուսումնասիրութիւններ, որոնք կարողանային պատմական գիտողութիւններով, իրական փաստերով և զուտ գիտնական հիմունքներով ապացուցանել կանանց էմանսիպացիայի բնական անհրաժեշտութիւնը, պարզաբանել այդ խնդրի գոյութեան և առաջագէ՞մ ընթացքի նշանակութիւնը: Իսկ 70-ական թուականի վերջերից սկսած արդէն, երբ գերմանացի հռչակաւոր գործիչ և նշանաւոր հոետոր Աւգուստ Բէքլը իր տաղանդաւոր գրութեամբ^{*}) ասպարէզ իջաւ, այն ժամանակ միայն հրապարակից անյայտացան բոլոր վերացական ֆրազներն ու մարդասիրական ջերմ ջանկութիւնները և «կանանց հարց» ասածը իր ամբողջութեամբ ստացաւ գիտնական որոշ բանաձև: Բէքլի աշխատութիւնը իր ժամանակին մեծ իրաւանցում, պաշտօն առաջացրեց պահպանողական բանակի մէջ. կարճ միջոցում նրա գիրքը թարգմանուեց եւրոպական բոլոր յայտնի լեզուներով:

^{*}) „Die Frau und der Sozialismus. Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft“. (Վինը և սօցիալիզմը. Կինը անցեալում, ներկայում և ապագայում): Հրատ. 1879 թ., մինչև օրս արժանացել է իններորդ տպագրութեան: